

EVOLUȚIA SIMBOLISTICII BLAZOANELOR ÎN CAZUL ÎNNOBILĂRILOR CU ACORDARE DE BLAZON ÎN TRANSILVANIA, BANAT ȘI PARTIUM ÎN CURSUL SECOLELOR XVI–XVIII. STUDIU COMPARATIV

Teodora Ligia Drăghici*

Cuvinte cheie: *blazon, înnobilare, nobil.*
Kezwords: *coat of arms, ennoblement, noble.*

The evolution of the Representations of the Coats of Arms in Cases of Ennoblement in Transylvania, Banat and Partium During the 16th–18th Centuries. Comparative Study
(Abstract)

If during the 16th century the kings of Hungary and the principles of Transylvania rewarded the virtues of their subjects through the grant of diplomas with coats of arms, this praxis proliferated in the 17th century with the debut of military campaigns of the two Rákóczi principles of Transylvania. Naturally, the boost of the warriors and the reward of their faithful services could be easily done through this type of ennoblement.

In time we could distinguish more stages in the process of ennoblement, from far-reaching diplomas in which are specified the services of the subjects and their virtues, followed by donations of land, with the enumeration of the situations when they could use the coat of arms, to the simple mention of the ennoblement without the description of the coat of arms.

As for the coats of arms granted, with a few exceptions the blue enamel of the shields prevailed, symbolizing nobility, faith, and good morals. The natural figures and the chimeras or artificial ones are of a great variety. A frequent natural figure used is the human body in different postures, vestimentation and attitudes, whether illustrating foot soldiers or riders in armour with sword or spear, or foot soldiers dressed in green or red according to the corps they belong to; a frequent representation due to the political and military realities of the time are the heads of Turkish either cut off or skewered by the sword or spear. The natural figures from the animal world are the lion as a symbol of courage, the bear as a symbol of force, the wolf as a symbol of watchfulness and prudence. Birds frequently appear including the pigeon, the swan, the vulture, the pelican, and the crane, static or flying, holding branches, flowers, wheat, rings, crosses or stones.

As for the external ornaments of the shield, generally they use a military helmet, crowned by a royal diadem, symbolizing the authority of those who confer the coat of arms.

The colours and the metals are the consecrated ones: azure as a symbol of Jupiter, gold for the sun, red as a symbol for Mars and silver as a symbol of the moon.

In conclusion, the title of nobility for the “armalists” meant from a socio-economic point of view only the exemption from the taxes they owe for their houses and surroundings which due to their small sizes couldn't bring a significant profit.

Of course, the noble status and the awareness of belonging to the caste of noble, gave them the feeling of an important role than if they had continued to belong to that “*statu et conditione plebea*”, from which they were elevated and introduced “*in coetum et numerum verorum, natorum, indubitatorum, insignitorumque Regni nostri Transilvaniae et partium Hungariae eidem annexarum nobilium*” as stated in the documents.

During the 18th century we witness a change in point of the representations of the coats of arms due to the evolution of the political situation and to the praxis of the ennoblement. In comparison with the relatively simple compositions specific to the ennoblements for military virtues, granted in large number to warriors of modest origin with recurrence of typical military symbols, at the ennoblement at the end of the 17th century and into the 18th century we witness a diversification of the representations and a more coherent personalization, with less frequent similarities between the coats of arms granted to different families.

Practica înnobilării cu acordare de blazon este frecvent întâlnită în spațiul Transilvaniei, Banatului și Părților Ungurene începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, perpetuându-se

de-a lungul secolelor următoare. Evoluția fenomenului s-a diferențiat în timp, în funcție de realitățile politice, militare, precum și de dinamica societății în parcursul său de la medieval la premodern.

Mutațiile survenite în practica heraldică din Ungaria habsburgică la mijlocul secolului al XVI-lea, ca parte a acțiunii de înnobilare, aveau să se regăsească aproape simultan în Principatul

* Serviciul Județean Timiș al Arhivelor Naționale, Timișoara, str. Andrei Mocioni nr. 8, e-mail: ligiadrighici2010@gmail.com.

ardelean autonom. Înnobilarea fără condiția de a stăpâni vreo proprietate imobiliară și fără dania vreunei moșii, însoțită în schimb de acordarea blazonului nobiliar avea să ducă într-un interval de timp destul de scurt la nașterea unei categorii numeric tot mai însemnate a nobilimii mici începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea și veacul următor¹.

Ca o trăsătură comună se remarcă faptul că, cel puțin în ceea ce privește fenomenul înnobilării armaliștilor, nu se disting diferențe majore, raportat la diferite zone geografice din principatul Transilvaniei, Banat sau Partium. Fenomenul sporirii nobilimii armaliste se datorează în primul rând deselor campanii militare în cursul cărora, atât pentru recompensarea serviciilor militare, cât și pentru impulsivitatea participanților, au fost acordate un număr impresionant de diplome de înnobilare cu blazon însoțite de anumite scutiri ale caselor și proprietăților de vămi și dări, privilegii care în unele situații se acordau strict celui merituos, existând însă și cazuri când acestea se extindeau nu numai asupra urmașilor în viață, ci și asupra celor viitori.

Din punct de vedere etnic, dacă în cazul românilor diplomele de nouă donație sunt, cu excepția Maramureșului și Banatului, acordate în număr mai redus, marile patrimonii funciare concentrându-se în timp în mâna nobilimii maghiare, diplome de înnobilare cu blazon sunt acordate în egală măsură celor care se disting pentru anumite merite, indiferent de proveniența lor etnică. La fel, se poate remarca faptul că modul de conferire al acestora, textul, tipologia blazoanelor difereau sensibil, întâlnindu-se de asemenea acordarea aceluiași tip de blazon mai multor persoane, fără vreo legătură în ceea ce privește etnia sau aria geografică de reședință. Această realitate se explică prin faptul că ele erau acordate de aceiași principii, pentru același tip de merite, unor subiecți provenind din aceeași categorie socială.

O încercare de studiu comparativ al acestor blazoane poate fi realizată pe baza diplomelor de acest tip păstrate în original, a reprezentărilor ulterioare executate după textele diplomelor sau după copii ale acestor texte păstrate în documente de arhivă întocmite cu ocazia solicitărilor de confirmare ulterioară a calității de nobil dobândită de strămoși.

O categorie aparte de luptători princieri, pușcașii (*pedites pixidari, sclopetari, gyalogpuskások*), prezenți în număr semnificativ mai ales în zonele din vecinătatea cetăților, și-a împrumutat numele

în timp ca nume de familie urmașilor celor care au fost înnobițați pentru meritele lor militare. Sunt în acest sens cunoscute numele de familie Pușcariu, Pușcaș, Pușcașiu, Pușcău. Aceștia constituiau o categorie militară aparte, aflată sub comanda directă a principelui pe domeniile cetăților cărora erau arondați, fiind mobilizați în cazul campaniilor militare sub steagul princier. Inițial, se recrutau din rândul iobagilor, fiind scutiți ulterior de sarcinile iobăgești în schimbul serviciului militar permanent.

Ca un specific al acordării diplomelor acestei categorii este înnobilarea colectivă cu acordarea aceluiași blazon unui număr mai mic sau mai mare de indivizi din această categorie care s-au distins în luptă. Faptul că diplomele cu blazon li s-au acordat pentru merite militare este confirmat și prin aceea că locul acordării acestora este cel mai frecvent în apropierea taberelor militare sau a cetăților, atât în vreme de pace, cât mai ales în vreme de război.

De o astfel de înnobilare se bucură la data de 29 aprilie 1662, în tabăra de lângă Cluj, un număr de 11 pușcași princieri înnobițați de Michael Apafi după cum urmează: Berca Ștefan de Korolya, Petru Băniasa de Almașu Sec, Ioan Horde, Gurău Ștefan, Buda Petru, Bereș Ștefan, Ioan și Petru Ignat, Motorga Petru, Mihai Favur, Petru Muncelean de Cîrjiți. Blazonul acordat acestor pușcași este un scut pătrat de culoare albastră având reprezentat pe o brazdă acoperită cu iarbă verde un cavaler cu un cal purtând în spate arma numită popular ”tescheni puska”².

Același principe acordă la interval de câteva luni, în data de 23 noiembrie 1662, în cetatea Făgărașului, o diplomă de înnobilare cu blazon și scutirea proprietăților celor înnobițați de dări și vămi, acordându-le următorul blazon ”*Scutu militare erectu coelestini coloris triangulare, in cuius campo sive area eques quidem auratus sago viridi, pileoque cristato [...] dextra manum sclopetum vulgo tesenyi puska dictum tenere, sinistra vero habent equi dirigere visitur ...*”³. Acest blazon acordat soldaților pușcași Ioan și Todor Botiza de Vima Mare, Podina Ioan, Dan Todor, Matei, Gheorghe Berce de Negriștei, Ioan și Macsin Ghiermer de Rohia are reprezentat același cavaler purtător de pușcă, dar spre deosebire de înnobilarea anterioară, posesiunile – Negriștei, Rohia și Vima Mare – ale celor înnobițați sunt scutite de dări și/sau vămi⁴.

² Magyar Országos Levéltár/Arhiva Națională Maghiară (în continuare MOL), Budapesta, F1 – Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára – Libri regii, vol. XXX, filele 393–394.

³ *Ibidem*, 593.

⁴ *Ibidem*.

¹ Costin Feneșan, *Diplome de înnobilare și blazon din Banat*, Timișoara (2007), 13.

Un alt caz în care unui număr de 23 de pușcași, provenind din Maramureș, li se acordă același blazon de către principele Gheorghe Rákóczi al II-lea la 1 august 1658, demonstrează faptul că nu se făceau distincții pe criterii etnice în acordarea acestor blazoane în cadrul categoriei militare a pușcașilor întrucât între cele 23 de persoane înnobilate după rezonanța numelor sunt deopotrivă români și maghiari: Kel(e)di Farkas Illés, Prekup Kosztin, Mány András, Haragos László, Disznópataki Boda György, Antal Miklós, Josipláposi Balázs András, Batuza Gergely és János, Román Lukács, Pap János, Hordó István, Tordavilmai Géczy János, Oláhláposi Pinte György, Isák János, Jozif Demeter, Páska Tivadar, Peteritei Farkas Dániel, Bohoczel Konstantin, Lázár Gábor, Sósmezői Prekup Farkas, Boér Mihály, Bojérfalvai Rogozan Simon (cu mențiunea că la numele al 3-lea și al 4-lea prenumele sunt șterse)⁵. Dintre cei înnobiți, Precup Costin, Boda Gheorghe, Grigore și Ioan Bătuza, Lucaci Românul, Pop Ioan, Pinte Gheorghe, Isac Ioan, Iosif Dumitru, Pasca Teodor, Lupu Daniel, Bohoțel Constantin, Lazăr Gabriel, Precup Lupu, Boer Mihai, Rogozan Simion, deși nu se precizează, sunt cu certitudine de origine română după rezonanța numelor.

De menționat faptul că Ioan Cavaler de Pușcariu, în primul volum al lucrării sale referitoare la familiile nobile române, în capitolul dedicat „părților someșene”, face referire la o înnobilitare înfăptuită de principele Gheorghe Rákóczi al II-lea, la 1 august

1658, cu acordare de blazon unui număr de pușcași. Această referire o face în legătură cu familia Boér de Boérfalva (din Boiereni, MM), care și-au dovedit calitatea de nobili printr-un transumpt de la Conventul din Cluj-Mănăstur din 14 iunie 1832, în care era menționată această înnobilitare a pușcașilor cu enumerarea numelor acestora și a localităților din care provin și descrierea blazonului: „scutu militare de colore celestina, în a caruia câmpu se vede un Equite armatu tienându o pusca numita Sclopetu Terseniense, avendu sagu (zeche) verde, pileu cu cimiru”⁶. În continuare se referă la adnotarea făcută de Șaguna cu creionul pe verso-ul copiei diplomei „Diploma de nobilitate a lui Nicolae Boer ddto 1 Augustu 1658”. Descrierea blazonului corespunde imaginii păstrate în arhivele maghiare întocmai.

În lucrarea grofului Andrásy Gyula se regăsește pentru familia Bohocel din Poiana Sărată reprezentarea blazonului acordat în nume colectiv pușcașilor, unul dintre membrii acestei familii fiind probabil între pușcașii înnobiți la 1 august 1658 de către Gheorghe Rákóczi II⁷.

Desigur, sunt frecvente situațiile în care pușcași pedestri sunt înnobiți fără acordare de blazon, fiind doar scutiți de dări și vămi în posesiunile lor. Uneori aceste înnobilitări se extindeau explicit chiar în textul diplomei și asupra urmașilor acestora. În această situație se găsesc frații Filip și Toma Botta de pe domeniul cetății Oradea, care în 1597 primesc din partea lui Sigismund Bathori scutirea de dări și/sau vămi pentru posesiunea lor Hodiș, pertinentă a cetății Oradea⁸.

Fig. 1a. Blazon acordat de principele Transilvaniei

Fig. 1b. Blazon acordat de principele Transilvaniei Gheorghe Rákóczi al II-lea unui număr de 23 de pușcași de pușcași (varianta pictată).

Fig. 2. Blazonul familiei Bohocel din Poiana Sărată.

⁵ István KollegaTársoly, Éva Nyulásziné Straub, *A Magyar Országos Levéltár címereslevelei/Diplomele cu blazon ale Arhivei Naționale Maghiare*, Budapeșt (2000), (CD-ROM), F 21 Armales B nr. 17.

⁶ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, I, Sibiu (1892), 122.

⁷ Gyula Andrásy, *Magyarország címeres könyve (Liber Armorum Hungariae)*, I, Budapeșt (1913), 388.

⁸ MOL, F. 15 Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára – *Protocolla, libri regii et styliionaria*, XIV, 16–17.

Cele mai frecvente înnobilări cu blazon păstrate datează din vremea principilor Rákóczi, simbolistica acestora fiind eminamente militară. Din păcate, au fost păstrate un număr relativ mic de documente originale, copii de epocă, extrase, rezumate contemporane sau mai târzii ale acestor acte, multe dintre cele menționate în lucrări de istorie de sfârșit de secol XIX și început de secol XX nemaiputând fi verificate cu documentele pe baza cărora au fost scrise cărțile în cauză.

De înnobilare colectivă din partea principelui Gheorghe Rákóczi I, la 15 august 1645, în tabăra așezată pe moșia Rampersdorff din Moravia, se bucură un număr mare de 55 de oșteni călăreți – care poartă nume de români, sârbi și maghari – aflați sub comanda căpitanului Andrei Barcsay de Bîrcea Mare din garnizoana cetății Lugoj. Principele îi scoate astfel „din starea și condiția plebee în care s-au născut și au trăit” până la acel moment pe Radu Olas, Giucoane și Giura Raț, Iovan Borhici, Gheorghe Varga Temesvári, pe un alt Gheorghe Szöcs, pe Gruia Bosznay, Românul Roman, Nicolae Deac, Florea Raț, Mihail Boșneac, Petru Raț, pe Nicolae și Moise Palici, pe Radivoi și Mihail Raț, pe Iovan de asemenea Raț, pe Petru Horvat, pe Gheorghe și Stoian Horvat, pe Mihail Sebesi, pe un alt Mihail Radovan, pe Preda Olah, Românul Iovan, Micul Breazovan, Ioan Serb, Gheorghe Vaida, Matia Horvat, Giura Boșneac, pe un alt Giura Dunay, pe Ilie Olaszi, Ioan Flora, Achim Petcu, pe Petru Horvat alias Boșneac, pe Martin Szöcs, pe Paul Grigore, Petru și Gheorghe Molnar, pe Andrei Ivuț alias Coștei, pe Martin Mihnea alias Coștei, pe Gruia Raț, Giura Curea, Nicolae Ion, Ștefan Rada, Marcu Branicevici, Maxim Saradi, pe Sava Modosi alias Raț, pe Bogdan Raț, Ivan Sremeț, Martin Mârzei, Nicolae Raț, Marcu Dentei, Radu Bânda și Marcu Pap alias Raț⁹.

Interesant de remarcat este că principele specifică faptul că înnobilarea se datorează rugăminții deosebite a unor „credincioși domni sfetnici ai noștri” și „ținând seama de credința și de slujbele credincioase ale vitejilor”¹⁰, dar și faptului că „unii dintre dâșii, părăsindu-și vetrele părintești, au trecut din stăpânirea turcească în târgul nostru Lugoj unde și-au stabilit locuința”¹¹.

Blazonul acordat lor este un scut militar de culoarea cerului, în al cărui câmp sau suprafață un braț omenesc tăiat de la umăr, îmbrăcat cu o platoșă, ține un pumnal scos din teacă îndreptat în sus, la

a cărui jumătate se află o coroană de aur; deasupra scutului este așezat un coif militar cu viziera lăsată în jos, acoperit de o diademă regală împodobită în chip desăvârșit cu pietre prețioase și perle, din care se observă că iese o lance împodobită cu pânze de culoare roșie și galbenă, iar din vârful coifului cad de amândouă laturi sau margini ale aceleiași scut fâșii sau panglici de diferite culori, care îl înconjoară și îl împodobesc foarte frumos...”¹².

Pe lângă precizarea felului în care pot folosi blazonul acordat și a faptului că se bucură de aceleași privilegii ca și ceilalți adevărați, născuți și neîndoelnici nobili, însă fără știrbirea venitului fiscalului, se întvede clar și condiția viitoare de a participa întotdeauna la poruncă în toate campaniile militare după cum o vor cere nevoile țării, precum și datoria și obligația de a sluji cetatea Lugojuului.

Acest tip de blazon reflectă categoria militară din care fac parte cei înnobiți prin prezența brațului omenesc tăiat de la umăr și îmbrăcat în platoșă, a pumnalului și a lăncii din cimier. De altfel, reprezentarea brațului omenesc în armură purtând o armă însângerată, un cap de turc străpuns de armă sau chiar spice în câmpul scuturilor este extrem de frecvent întâlnită.

Înnobilarea cu blazon acordată cu două decenii înainte de principele Gabriel Bethlen la data de 16 aprilie 1623 în cetatea Oradiei numiților George și Ladislau Hălmăgean de Zekas, în cazul cărora, deși nu se precizează comitatul din care provin, neputându-se identifica nici localitatea Zekas, se poate presupune, potrivit numelui și a faptului că înnobilarea are loc în cetatea Oradiei, că cei doi provin din comitatul Zarand, iar înnobilarea se face clar pentru merite militare, fiind oglindită și de simbolistica blazonului, reprezentat ca un scut militar de culoare albastră în al cărui câmp sau arie este reprezentat un braț omenesc îmbrăcat în armură ținând o sabie ridicată în care este înfipt un cap ostil¹³. În finalul diplomei se menționează că blazonul a fost conferit pentru a fi utilizat de către urmași la fel ca adevărații nobili.

Din categoria înnobilărilor având un blazon cu o reprezentare asemănătoare, acordată mai multor membri ai unei familii face parte diploma cu blazon acordată de către principele Michael Apafi la 17 martie 1664 fraților Ieremia și Ilie Bab, prin care îi scutește totodată de dări și vămi pentru posesiunea lor din Solnocul de Mijloc – Copalnic Mănăstur, atât pe ei cât și pe urmașii acestora de ambe sexe. Această înnobilare cu blazon și scutire

⁹ C. Feneșan, *op. cit.*, 139.

¹⁰ *Ibidem*, 138.

¹¹ *Ibidem*, 139.

¹² *Ibidem*.

¹³ MOL, F1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltár XIII, 33–34.

de dări se face pentru răsplătirea serviciilor aduse și pentru cele viitoare. Spre deosebire de alte diplome acordate de principe în această perioadă, aceasta din urmă este mult mai cuprinzătoare și, deși compoziția blazonului nu diferă ca și complexitate de altele acordate în acest an, se bucură totuși de o descriere mai generoasă „*Scutum videlicet militare coelestini coloris in cujus fundum collis virens occupat, hujus in apice corona est deposita ex qua brachium quondam humanum humeroctenus resectum lorica indutum cubitotenus flexius emergere ac ensem evaginaturn sanguine tinctum manib. comprehense tenere conspicitur. Supra scutum autem galea militare clausa est posita quam contegit Diadema Regius gemmis atque unionibus decenter exornatum, ex cono autem galeae teniae sive lemnisci variorum coloris hincinde defluens utrasque oras sive margines ipsius scuti pulcherime ambiunt et exornant, prout haec omnia in capite sive principio presentium literarum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur ...*”¹⁴. Tot în textul diplomei se specifică posibilitățile de utilizare a blazonului acordat precum și scutirea casei acestor frați buni din Copalnic Mănaștur cu pertinențele sale de plata tuturor taxelor.

Tot de înnobilitare comună cu acordarea aceluiși blazon reprezentat de un scut militar în al cărui câmp se vede un braț retezat de la umăr și înzăuat, ținând în sus un pumnal scos din teacă, s-au bucurat Mihai Boldea, Martin Cărăstău și Nicolae Ruscanu din Caransebeș la 6 martie 1655, dar din partea principelui Gheorghe Rákóczi al II-lea¹⁵. Ceea ce diferă în cazul acestei diplome este textul extrem de sumar, fără precizarea formei scutului, a culorii folosite pentru redarea câmpului, a meritelor pentru care se acordă, a situațiilor în care aceștia pot folosi blazonul sau a altor detalii referitoare la celelalte elemente care împodobesc scutul, la reprezentarea acestuia de către „mâna iscusită și arta pictorului”.

De remarcat este faptul că la diferență de numai două zile, principele acordă tot unui locuitor al Caransebeșului, în persoana lui Toma Kulcsár, precum și familiei acestuia, un blazon aproape identic însă bucurându-se de o descriere mai generoasă în textul diplomei: „un scut militar de culoarea cerului, în al cărui câmp sau pe suprafața căruia se vede un braț omenesc tăiat de la umăr, îmbrăcat în zale și ținând îndreptat în sus un pumnal scos din teacă. Deasupra scutului este așezat un coif militar închis, pe care îl înconjoară o diademă regală frumos împodobită cu pietre prețioase și perle, iar din vârful coifului cad din ambele părți

benzi sau fâșii de culori diferite, înconjurând și împodobind cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale aceluiași scut, așa cum toate acestea se văd înfățișate și pictate mai limpede în fruntea sau la începutul scrisorii de față prin mâna iscusită și arta pictorului”¹⁶. Mai mult decât atât, se menționează în textul diplomei faptul că aceștia vor putea folosi blazonul pretutindeni „în lupte, în jocurile cu lancea, în dueluri, lupte individuale și în orice alte exerciții militare și nobiliare, precum și pe sigilii, steaguri, draperii, covoare, cortine, inele, scuturi, corturi, case și morminte, îndeobște însă pe orice fel de lucruri și lucrări ...”¹⁷.

În ceea ce privește reprezentarea blazoanelor, așa cum se precizează uneori și în textul diplomelor „*prout haec omnia in capite seu principio presentium literarum nostrorum docta manu et arte pictoris clarius expressa et depicta esse cernuntur*”, deși textul este mai complet și conform unui stilionar de cancelarie, invariabil același, reprezentarea diferă în funcție de măiestria executantului și, de ce nu, poate și în funcție de suma plătită pentru reprezentarea grafică.

Astfel, pe diploma acordată lui Toma Klucsár, soției acestuia, fiilor și fiicelor acestora, atât celor născuți cât și celor viitori, reprezentarea blazonului pare să nu respecte foarte riguros textul diplomei, nici în ceea ce privește coloritul, nici în ceea ce privește maniera de reprezentare¹⁸. Interesant este modul rudimentar și simplist în care este executată pictura spre deosebire de execuția meșteșugită a altor blazoane oarecum contemporane.

Fig. 3. Diploma de înnobilitare cu blazon acordată de Gheorghe Rákóczi II, principele Transilvaniei, lui Thoma Kulcsár din Caransebeș.

¹⁴ *Ibidem*, XXX, 826–828.

¹⁵ C. Feneșan, *op. cit.*, 202.

¹⁶ SJTAN, *Colecția de documente a Muzeului de Istorie și Etnografie Lugoj*, d. 4/1655, fila 1.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

În mod frecvent se întâlnesc de asemenea pe blazoane reprezentări de ostași înarmați îmbrăcați în armură, uniforme sau veșminte de diferite culori. Un exemplu îl reprezintă diploma acordată tot de principele Gheorghe Rákóczi al II-lea la 3 martie 1652 lui Ioan Luca de Lugoj și fiilor acestuia, Matei, Gabriel și Nicolae, la intervenția și recomandarea lui Acațiu Barcsai de Bîrcea Mare, care are în câmpul scutului reprezentat un corp uman îmbrăcat în veșminte roșii, ținând în mâna dreaptă o lance scoasă din teacă, iar în mâna stângă trei săgeți¹⁹. Nici textul acestei diplome nu respectă stilionarul specific perioadei, lipsind din text referirile la forma și culoarea scutului, la meritele pentru care s-a făcut înnobilarea sau modul de folosire a blazonului.

Reprezentarea unor animale ca leul, ursul și lupul care simbolizează curajul, forța, vigilența este frecvent întâlnită în diplomele de înnobilare.

Informațiile păstrate, spre exemplu, cu privire la familia Faur de Teiuș, al cărei prim reprezentant, Marcu, primește scrisoare de înnobilare de la principele Appafi Mihály la 30 iunie 1665 în fața scaunului de judecată al Albei Superioare²⁰, provin în urma solicitării confirmării originii nobile a familiei în fața autorităților comitatului Cenad de către urmași ai acestuia. Tatăl sau bunicul acestui Marcu se pare că ar fi fost înnobilitat cu acordare de blazon de către principele Gheorghe Rákóczi I în data de 25 noiembrie 1631, fără ca acest fapt să poată fi probat însă documentar²¹.

Blazonul reprezentat în lucrarea lui Lendvai Miklos pentru familia Faur constă dintr-un scut triunghiular de culoare roșie, având în mijloc reprezentat un leu ieșind dintr-o coroană de aur cu gâtul străpuns de o sabie; deasupra scutului din coroana coifului închis răsar trei pene de culoare naturală; lambrechinii sunt galben cu albastru și roșu cu albastru²².

Între diplomele acordate încă din secolul al XVI-lea pentru merite civile se înscrie și acordarea blazonului nobiliar pentru credință și slujbe credincioase, altele decât cele militare, diacului Matei Stănișa din Lugoj despre care Sigismund

Fig. 4. Blazonul familiei Faur 1631 (cf. Lendvai Miklos).

Báthory de Șimleu spunea la 5 mai 1593 „am hotărât ca acest diac Matia Stănișa – care după cum am înțeles, s-a născut din părinți nobili – să fie iarăși și din nou socotit, asociat, cooptat și trecut în ceata și rândul adevăraților nobili ai țării Ungariei și ai Transilvaniei”²³.

Blazonul acordat cu ocazia înnobilării este reprezentat de un scut triunghiular de culoarea cerului, a cărui parte de jos este ocupată de o colină înverzită și acoperită cu iarbă, iar în vârful acesteia se vede un porumbel alb ținând în cioc un spic de grâu; deasupra scutului este așezat un coif militar închis, acesta fiind aurit în unele părți, iar din vârful lui cad de ambele laturi ale scutului fășii sau panglici de diferite culori, care îl înconjoară și-l împodobesc cât se poate de frumos²⁴. Probabil din aceeași categorie, însă fără ca acest fapt să fie menționat în textul diplomei, face parte și diploma acordată la începutul secolului al XVII-lea de către principele Gabriel Bethlen lui Toma Hălmăgean, având în scutul de formă pătrată, pe fond albastru, reprezentată o colină verde cu iarbă în vârful căreia este așezat un porumbel alb ținând în cioc trei spice de grâu²⁵.

O categorie aparte în cadrul înnobilărilor cu blazon o constituie cea în care se înscriu preoții ortodocși sau cei care au optat pentru religia calvină, având însă origine română, relevant în

¹⁹ MOL, *F1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltár XXVIII*, 581.

²⁰ Miklós Lendvai, *Temes Vármegye nemes családai*, A Délmagyarországi történelmi és régészeti museum társulat, II, 127. Vezi și Teodora Ligia Drăghici, Confirmări ale nobilității solicitate autorităților comitatense în cursul secolului al XIX-lea de către reprezentanți ai familiilor de origine română înobilate în secolele XVI–XVIII. *AnB* (S.N.), Arheologie – Istorie, XX (2012), 287.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, vol. I, planșa XI.

²³ C. Feneșan, Două diplome de înnobilare și blazon pentru românii din Lugoj și Caransebeș (1593, 1652). *RA*, anul LXXXI, LVI, nr. 1 (1994), 107.

²⁴ *Ibidem*, 108; vezi și István Kollega Tarsoly, Éva Nyulásziné Straub, *A Magyar Országos Levéltár címereslevelei*, Budapest, (2000), (ediție digitală CD-ROM).

²⁵ MOL, *F1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltár. Libri regii XI*, 213b.

acest sens fiind cazul lui Petrus Szászvárosi alias Pap de Lugas, *Parochus Ecclesiae Orthodoxae Valachicae Haczoikiensis*, care a fost în anul 1644, împreună cu Varvara Kis, fiul Ștefan și moștenitorii de ambe sexe, beneficiarul blazonului acordat de către principele Gheorghe Rákóczi I, reprezentat ca un scut de culoarea cerului, în al cărui câmp se vede un om îmbrăcat în veșminte bisericesti de culoare închisă, cu capul descoperit, având ambele mâini împreunate și ridicate în sus în chip de rugăciune, având deasupra capului o diademă regală și soarele răspândindu-și razele luminoase, iar sub picioare un dragon, reprezentat în culorile sale naturale, cu gura căscată și limba ieșindă, ca și cum ar vrea să-l muște de călcâi; din vârful coifului cad de ambele părți fâșii sau panglici de diferite culori care înconjoară și împodobesc cât se poate de frumos ambele laturi sau margini ale aceluiași scut²⁶. Semnificative sunt argumentele aduse în introducere, în care se apreciază că lupta pentru salvarea sufletelor este mai aleasă și mai rodnică decât faptele eroice și de aceea păstorii oilor lui Christos trebuie să fie recompensați îndoit comparativ cu cei răsplătiți pentru merite militare.

Principele Michael Apafi îl înnobilează printr-o diplomă cu blazon similar ca reprezentare pe preotul ortodox al parohiei Șimleu, episcop al Crasnei – Andrei Pap de Picleu, împreună cu soția sa, Ana Banca, cu fiii Gabriel, Mihai, Gheorghe, Ioan și fiica Mana, la data de 28 ianuarie 1681. În cazul familiei preotului ortodox, simbolul nobilității era reprezentat de un scut drept de culoare albastră, în al cărui câmp se afla un om întreg, îmbrăcat în veșminte preoțești, ținând în mână o carte sacră, o biblie de culoare aurie²⁷.

Pe parcursul secolului al XVIII-lea asistăm la o modificare a simbolisticii blazoanelor determinată de evoluția situației politice și a practicii înobilării. Comparativ cu compozițiile relativ simple caracteristice înobilărilor pentru merite militare, acordate în număr mare unor luptători de origine modestă, cu repetarea simbolurilor tipic militare, la înobilările de sfârșit de secol XVII, cât și la cele de pe întreg parcursul secolului al XVIII-lea, asistăm la o diversificare a reprezentărilor și o mai clară personalizare a lor, fiind din ce în ce mai rare asemănările până la identitate între blazoanele acordate diferitor familii.

Un exemplu în acest sens îl constituie compoziția complexă a blazonului familiei Mocioni de Foeni, înobilată la 28 februarie 1783 de către

împăratul Iosif al II-lea. Familia Mocioni cumpărase în anul 1781 de la Erariu posesiunea Foeni în comitatul Torontal în schimbul a 70.100 forinți²⁸. Blazonul, format dintr-un scut în vârf de țepă, cuprinde elemente dintre cele mai diverse, astfel: în câmpul din mijloc, toiagul lui Mercur în jurul căruia se încolăcesc doi șerpi, sprijinit pe un glob înaripat, toate argintii pe fond albastru, în câmpul din stânga, reprezentarea unui vultur negru ieșind, cu ciocul, limba și ghearele roșii pe fond auriu, iar în partea de sus a câmpului din dreapta, despărțite de o bandă roșie dublată de o bandă de argint în care este înscris cu litere negre cuvântul FOEN, o semilună de argint și o stea de aur cu șase colțuri pe fond albastru, iar dedesubt trei trandafiri roșii cu tulpini și frunze verzi și mijloc auriu deasupra unui câmp auriu tăiat în diagonală de două benzi roșii. Deasupra scutului, un coif încoronat din care se ridică un leu rampant, ținând o sabie încovoiată cu vârful în sus²⁹.

Din categoria familiilor vechi de origine română din Banat face parte familia Gârliște de Rudăria, al cărei reprezentant, Ioan, a fost ridicat la rangul de baron în secolul al XVIII-lea, mai exact în anul 1777. Familia are un blazon de o complexitate aparte, caracteristic celor acordate în această perioadă, fiind reprezentativ mai ales pentru faptul că în inima scutului sfertuit transversal se află reprezentată în câmp roșu pe un promontoriu verde o turturea ținând în cioc un inel de aur cu perle și rubine – denumirea maghiară a turturelei fiind *gerlicze*; scutul mare are în cartierul superior tăiat cu albastru și verde în partea de sus o cruciuliță de argint și în partea de jos o coroană regală, iar în cartierele din dreapta și din stânga, în câmp de aur, sprijiniți pe liniile mediane interioare un vultur bicefal cu ciocul, limba și ghearele roșii; în cartierul inferior, în câmp albastru, o ancoră de aur. Deasupra sunt reprezentate trei coifuri încoronate cu decoruri diferite în cimier. Scutul este susținut de un leu și de un tigr³⁰.

În ceea ce privește coloristica blazoanelor, asistăm la o evoluție în sensul renunțării la câmpul scutului mono sau cel mult bicolor și la împărțirea extrem de diversă a câmpurilor în scut. Devizele aproape inexistente în reprezentarea blazoanelor în secolul precedent apar în mod frecvent, fiind reprezentate cel mai adesea de expresii în limba

²⁶ C. Feneșan, *op. cit.*, 133.

²⁷ MOL, *F1 Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltár. Libri regii XXXI*, 213- 215.

²⁸ Jenő Szentklárai, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből / 100 de ani din istoria mai nouă a Ungariei de Sud*, I, Temesvár (1879), 411.

²⁹ M. Lendvai, *op. cit.*, III, 119.

³⁰ Samu Borovszki, *Magyarország vármegyei és városai enciklopédiája. Bihar vármegye és Nagyvárad*, Budapest (1901), 629-630.

latină sau denumirea localității din care provenea familia sau în care deținea posesiuni.

O evoluție în maniera reprezentării blazoanelor pe diplome în secolul al XVIII-lea se poate remarca studiind blazonul reprezentat pe diploma de înnobilitare cu blazon acordată de Francisc al II-lea lui Ioan Palaghy, vicepretor al comitatului Caraș precum și urmașilor acestuia, „*utriusque sexus*”, la data de 25 iunie 1795.

Deși diploma nu i se conferă exclusiv pentru merite militare, ci și pentru merite administrative, „...*tum vero attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitiorum meritis fidelis nostri Ioannes Palaghy, comitatus Krassoviensis vice cassae perceptoris, que idem penes antelatum comitatum serie sedecim annorum in diversis publicis officiis signanter etiam in persequendis ad limites Valachiae grassantibus praedonibus non fine discrimine vitae magnanimiter ac heroica virtute semet distinguendo occasione vero ultimi Belli Turcici in promovendis accelerandisque ad exercitum contra hostem excubantem militaribus transportibus omni studio et fidelitate operam navando...*”, blazonul are în compoziție: în cartierul superior, pe fond albastru, suprapus unor ziduri de aur, un lup ridicat pe picioarele din spate, având un lanț de argint la gât, limba roșie și coada ridicată și picioarele din față orientate înainte – simbolizând probabil vigilența și prudența – flancat în zona superioară în stânga de o stea cu șase colțuri, iar în dreapta de o lună argintie descrescătoare; în cartierul inferior, pe fond roșu, pe un promontoriu,

un leu rampant de argint înarmat în dreapta cu o lance și în stânga ținând de păr un cap de turc retezat, care simbolizează vitejia în lupta împotriva turcilor. Deși se folosesc cele două culori, roșu și albastru pentru cele două câmpuri ale scutului, precum și aurul și argintul pentru reprezentarea mobilelor, ca element de noutate se poate observa încadrarea blazonului cu un chenar, cu reprezentări specifice monarhiei în partea superioară, având în partea inferioară, în fundal, reprezentată o cetate cu vecinătățile sale, așezată pe malul unei ape curgătoare³¹. Aceste din urmă reprezentări nu sunt descrise însă în textul diplomei. Între cei prezenți la acordarea diplomei este menționat și Ignatie Darabant, reprezentant greco-catolic din Oradea Mare.

Comparativ cu diplomele de înnobilitare acordate de regii Ungariei și principii Transilvaniei, diplomele acordate în secolul al XVIII-lea sunt mai elaborate, atât din punct de vedere al stilionarului, al modului îngrijit de redactare – distingându-se în cazul unor diplome liniatura folosită pentru scriere dreaptă, cât și al compoziției și, nu în ultimul rând, al modului de reprezentare a blazonului.

O diferență se remarcă și din punct de vedere al întinderii textului care, deși urmează în linii mari stilionarul, sunt enumerate explicit meritele pentru care se acordă diploma, este descris în amănunt blazonul și modul în care acesta poate fi utilizat de către beneficiar, remarcându-se exactitatea cu care reprezentarea grafică respectă descrierea din text.

³¹ SJTAN, *Colecția de Documente a Muzeului de Etnografie și Istorie Lugoj*, dosar 18/1795, fila 1.

ISTORIE MODERNĂ
ȘI CONTEMPORANĂ
